

ÉVADTÜKÖR, NEMZEDÉKVÁLTÁS

A POSZT-ra való válogatás nagy kihívás, nagy kaland és roppant felelősség. Részint a magyar nyelvű társulatok fontosnak tartják, hogy valamelyik előadásuk időről időre ott lehessen a legjobbak között a pécsi fesztiválon, részint a versenyprogram szűkre szabott kerete – idén ez tizennégy előadást jelentett, tavaly tizenhatot – megköti a mindenkori válogatók kezét, és sokszor, mint idén is, szakmai kompromisszumokra kényszeríti őket.

Már beszámoltam az idei válogatás körülményeiről, a technikai feltételekről, kondíciókról interjúkban, így most csak néhány tendencia, erővonal rövid és vázlatos áttekintésére vállalkoznék. De előbb néhány szó a válogatói ciklus átmeneti jellegéről. Ami összefügg a szakma belső átalakulásaival, vitáival, s azokkal a veszélyzónákkal, amelyek tulajdonképpen alapvetően meghatározzák a mai magyar színházat. A POSZT körül évek óta szakmai, elméleti, politikai viták dúlnak, amelyek alaposan megnehezítik, hogy szakmai konszenzus jöhessen létre a POSZT célját, funkcióját és további jövőjét illetően. Pedig, magam legalábbis úgy gondolom, e nélkül aligha jöhet létre igazán ütőképes, színvonalas és modern nemzeti fesztivál. Ugyanakkor még tavaly megalakult a POSZT Szakmai Tanácsadó Testülete, amely színházvezetőket, gazdasági, elméleti és gyakorlati szakembereket soraiban foglalva reprezentálja lényegében a teljes magyar nyelvű színházi életet, a szervezeteket, az intézményeket, a kőszínházaktól a független társulatokig, a határon túli szcénától az egyetemekig.

De lássuk ezután, milyen dilemmákkal szembesültünk válogató társammal, Árkosi Árpád rendezővel, és miféle erővonalak mentén vált számomra leírhatóvá az elmúlt gazdasági évad. Merthogy kifejezetten erős évaddal szembesültünk, s ezt már 2016 késő őszen is érzékeltek. Pontosabban az évad most is, mint mindig, meglepő változatosságot mutatott stíláriis, tartalmi és színvonalbeli szempontból egyaránt. Ugyanakkor nagy számban jöttek létre igazi esztétikai értéket felmutató előadások a fővárosban, a vidéki társulatokban, a független mezőnyben, s a határon túl is. Miként egy korábbi kritikámban megfogalmaztam, csúcsra jár a magyar színház, legalábbis a legerősebb művészszínházi vonulata.

Mondhatni, a magyar színház erős és dinamikus arculatát mutatta fel az elmúlt egy évben, azt, hogy érzékenyen képes reagálni a társadalmi folyamatokra, mindennapjaink veszélyzónáira, s nemcsak tematikában, hanem a művészi válaszok széles spektrumában is. S azt is megtapasztalhattam, megtapasztalhattuk, hogy egyszerre vannak jelen az újító szellemiségű, erős társulattal rendelkező műhelyek, s az időlegesen rosszabb kondíciót mutató együttesek is, amelyek létrehozhatnak ugyan egy-egy izgalmas előadást, ám műsorpolitikájuk, arculatuk az útkeresésről, a társulat kifáradásáról vagy a személyi-alkotói változásokból fakadó konstellációk nem túl szerencsés egybeeséséről szól.

Mielőtt a tartalmi elemzésekbe fognék, előzetesen rögzíteni kell, hogy idén januárban már jeleztük, szóban és írásban a POSZT menedzsmentje s a Szakmai Tanácsadó Testület számára, hogy a kiugróan sok, formátumos előadás jelenléte miatt szeretnénk, ha idén is tizenhat előadást válogathatnánk be a versenyprogramba. Erre azonban nem nyílt mód, vélhetőleg pénzügyi és technikai okokból. Ami azzal a következménnyel is járt, hogy néhány általunk is nagyra értékelt, s a legjobbak között számon tartott előadás nem kerülhetett be a versenyprogramba. Melyek ezek? Mindenekelőtt az *Egy órált naplója* című monodráma, Keresztes Tamás bravúros színrevitelében (amely ugyanakkor szerencsére látható lesz Pécsen, a Kamaraszínházban, a POSZT Fesztiválon), a nemzeti színházi *Galilei élete*,

Zsótér Sándor tiszta gondolati ívet felrajzoló rendezése, amely autentikusan és játékosan szólaltatja meg a brechti gondolatvilágot. De ilyen a Miskolci Nemzeti Színház *A mi osztályunk* című előadása, amely az eddig látott Slobodzianek-előadások közül az egyik legizgalmasabb, és nagy hatásúan közvetíti azt a társadalmi önszembesülést a nemzeti történelemmel, amely olyannyira hiányzik a magyar társadalomból. S ilyen a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház *Emília Galotti*-előadása is, amely a maga artistikus formálásmódjával egészen újszerű, egyszerre modern és konzervatív interpretációját adja Lessing művének. És még ilyen a Jurányi Közösségi Inkubátorházban bemutatott *Napraforgó* című független színházi előadás is, amelyet a kitűnő író és színházi alkotó Pass Andrea írt és rendezett, s amely mindennapi sorshelyzeteket érzékenyen leképezve beszél kiszolgáltatottságról, magánéleti frusztrációkról, az iskolarendszerben rejlő csapdahelyzetekről.

Ha a magyar színház erővonalait próbálom megrajzolni, mindenekelőtt a sokszínűséget kell kiemelnem. Tematikailag, stílárisan, gondolati holdudvarát tekintve is gazdag az a mezőny, amely a mai magyar színházat jellemzi. Helyet kapnak benne a történelmi múltunk (és jelenünk) olyan traumái és válságtünetei, mint például az antiszemitizmus. Legerőteljesebben a Miskolci Nemzeti Színház robusztus Móricz-víziójában szólalt meg ez a vonulat, a *Kivülágos kívülraadtig* című előadásban, amely része az idej versenyprogramnak, s amelyet Rusznyák Gábor állított színre. De ugyancsak a miskolciak előadásában láthattuk az *A mi osztályunk* című Slobodzianek-dráma kitűnő előadását, amelyről fentebb szóltunk. S ilyen a Katona József Színház izgalmas *Bádogdob*-előadása a Kamrában, Hegymegi Máté rendezésében, s a lopakodó fasizmus pszichológiájába avatja be a nézőt az Örkény István Színház lendületes Ödön von Horváth-előadása, a *Mesél a bécsi erdő*, Bagossy László rendezésében. A magánélet, a családi élet válsága szólal meg az olyan formátumos produkciókban, mint a Katona József Színház *Nóra – karácsony Helmeréknél* című előadása, amelyet az egyik legtehetségesebb fiatal rendező, Székely Kriszta jegyez. De ebbe a vonulatba tartozik a kecskeméti Katona József Színház erőteljes Csehov-előadása, az *Apátlanul (Platonov)*, amelyet Szász János rendező emelt a legendás Platonov-előadások sorába, s Kocsis Pál nagy formátumú alakítása a címszerepben tesz igazán emlékeztetővé. S e ponton meg kell említeni az örök közhelyet, hogy színész nélkül mit sem ér a színház: számos olyan jelentékeny előadást láthattam a válogatói periódusban, amelyet érett és remekbe szabott színészi alakítások tettek igazán izgalmassá. Ónodi Eszter a *Nórában*, Kováts Adél a Radnóti színházi *Futótűzben*, Sárközi-Nagy Ilona a debreceni *Jadviga párnájában*, Kocsis Pál az említett *Apátlanulban*, Stohl András a vígszínházi *Bűn és bűnhődésben*, Bányai Kelemen Barna a szombathelyi *A falu rosszában* vagy Trill Zsolt a *III. Richárdban* a mai magyar színésznemzedék élvonalát jeleníti meg szerepformálásával.

Társadalmunk sötét bugyraiba kalauzol el bennünket egy független színházi előadás: Mundruczó Kornél nagyszabású, originális víziója, a *Látszatélet*, amely a Trafóban jött létre, s vált az európai színpadok utazó sikerdarabjává. A filmnyelv eszközeit is használó produkcióban egy kilakoltatott roma asszony vitatkozik hosszan egy cinikus hivatali végrehajtóval. Monori Lili öregasszonyának arca a legbeszédesebb a hosszú, nyitó filmbetéten: keménység és megalázottság, állampolgári öntudat és asszonyi düh pompás képe ez a mozgókép-részlet.

S szeretném megemlíteni a fesztivál egyik, úgy gondolom, unikális produkcióját is: a Budapesti Operettszínház *Chicagói hercegnője* a zenés műfajok között is különlegesnek számít: jazz-operett, amelyet kivételes zenei minőség, koreográfiai elegancia jellemez, az operettszínházi együttes professzionális ensemble-munkája pedig az élvonalba emel. Kálmán Imre zenei oeuvre-je, úgy vélem, integráns és megkerülhetetlen része a magyar színpadi és zenei kultúrának.

A határon túli színházi szcénából ezúttal két előadás került be a POSZT-ra: a Kolozsvári Állami Magyar Színház *A mélyben* című előadása, s a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház

Tompa Miklós Társulatának produkciója, a *Retromadár blokknak csapódik és forró aszfaltra zuhan*. Előbbit (amely nemrég elnyerte a román színházi szövetség, az UNITER legjobb rendezésért járó díját) az Egyesült Államokban élő orosz Yuri Kordonsky, utóbbit a román sztárrendező, Radu Afrim rendezte. Ami egyúttal jelzi, hogy a határon túli színház multikulturális közegben hozza létre kiemelkedő előadásait. A kiemelteken kívül, a mezőnyben még számos remekbe sikerült, kiemelkedő produkcióval találkozhattam, ilyen a székelyudvarhelyi *Roberto Zucco*, amelyet Zakariás Zalán rendezett vagy a gyergyószentmiklósi *Anyegin*, a fiatal Nagy Botond színrevitelében.

Szoktunk beszélni „határon túli” magyar színházról, de már régóta másról szól ez a történet. A határon túli színházak legjobbjai a magyar nyelvű színjátszás élvonalába tartoznak, s konkurensei, egyúttal szellemi inspirálói lehetnek például a magyarországi társulatoknak. Ha e színházak profilját, műsorpolitikáját megvizsgáljuk, látható, hogy a társulatok tulajdonképpen termékeny szimbiózisban egzsztálnak az „anyaországi” teátrumokkal; számos magyarországi író, rendező, színész, dramaturg, tervező dolgozik szerte a magyar határokon túl, miként számos erdélyi, vajdasági, felvidéki, kárpátaljai művész működik közre magyarországi produkciók létrehozásában. S akkor még nem beszéltünk a napjainkban már szerencsére nagyszámú vendégjátékokról, magyarországi társulatok külföldi fellépéseiről vagy külföldön működő, ám magyarul játszó társulatok bemutatkozásairól Magyarországon.

A tágabb értelemben vett határon túli magyar nyelvű színjátszás ezer szállal kötődik, többek között, a nagy román rendezőiskola, s a román színjátszás olyan világszínházi alkotóihoz, mint Silviu Purcărete, Andrei Șerban, Victor Ioan Frunză, Mihai Măniuțiu és mások. Az erdélyi színjátszás legfontosabb műhelyei egyebek között azért is olyan gazdagok a nyelvi, stiláris, scenikai, vizuális, dramaturgiai eszköztár tekintetében, mert termékeny szimbiózisban fejlődtek a világszínházra, s az európai színházi folyamatokra nyitott, s a szakmai autonómiáját valamelyest még a Ceaușescu-diktatúra alatt is megőrző román színházzal.

Az igazán izgalmas produkciók leggyakrabban kiforrott, magas szinten teljesítő társulatokban jönnek létre, vagy olyan alkalmi együttesekben, amelyeket egy dinamikus rendező és a köré csoportosuló alkotói csapat hoz létre. Ez utóbbira is példák ifj. Vidnyánszky Attila legújabb rendezései: a Gyulai Várszínház és a Nemzeti Színház közös produkciójaként létrejött *III. Richárd* vagy a Radnóti Színházban látható *Iván, a rettenet* című roppant üdítő, szatirikus és humoros előadás. A fiatal rendező körül olyan alkotói team működik, amely szövegíróból, dramaturgból (Vecsei H. Miklós), tervezőből, zeneszerzőből, fiatal színészekből áll. S a fiatalok dinamizmusa, profizmususa együtt mutatkozik meg olyan formátumos színészek alkotó energiáival, mint például a *III. Richárd*ban Trill Zsolté, Hegedűs D. Gézáé, Eszenyi Enikőé s az *Iván, a rettenet*ben pedig László Zsolté, Martin Mártáé s a többieké.

Ezek a produkciók rávilágítanak arra is, hogy újfajta látásmód van jelen a fiatalok gondolkodásában: újszerű világlátás, érzékenység, színpadi fogalmazásmód. Nagy hangsúlyt kap előadásaikban a vizualitás, a képek bőséges áradása, a klipszerűség, az attraktív zene, a mozgalmos koreográfia, a jelenetek felfokozottsága, pörgése. A *III. Richárd*, amely az idei POSZT versenyprogramjába is bekerült, egyszerre mutatja meg a diktatúra félelmetes és bohózati arcát, elvetemültségét, s egyszerre szórakoztat is, hisz olyan látványos táncrevübe ágyazza mondandóját, amely képes megszólítani a legifjabb nemzedékeket is. Mindehhez járul egy kivételesen formátumos színész, Trill Zsolt színészi alakformálása, amely ugyanakkor végig együtt halad a fiatalok jelenlétével.

S ha nemzedéki gondolkodásról esik szó, akkor meg kell említeni Székely Kriszta rendező munkáit is, akár csak Hegyemegi Mátéét, Fehér Balázs Benőét, Kovács D. Dánielét, Nagy Botondét vagy Kincses Rékáét. Kincses Réka a Vígszínház Házi Színpadán mutatta

be a saját darabjából készült *A Pentheszileia Program* című előadását, amely egy fiatal nő hányattatásainak, útkereséseinek, érzéki, erotikus csapongásainak meglepően merész és önmarcangolóan őszinte krónikája; családörtörténet és viviszekció. A klasszikus drámahősnő újraformálása modern alakban sok téren hoz újat: például a nyelvhasználatban, a beszédmódban, a verbalitás nyersségében, az érzékiség végtelenségében. Mindezt egy szikrázóan tehetséges fiatal színész közvetíti legerőteljesebben: Szilágyi Csenge.

Apropó nyelv: az évad figyelemre méltó fejleménye a kendőzetlenül nyers, modern nyelvhasználat. A legfontosabb műhelyek legtöbbször új drámafordításokat használnak, azaz a legmaibb beszélt nyelvre ültetik át a nagy klasszikusokat. Az említett *III. Richárd* szövegkönyvét Vecsei H. Miklós jegyzi, s az átírt, továbbírt textus sokat megőriz a kanonizált fordítások fordulataiból, például Vas Istvánéból, ám mégis teljesen szabadon bánik a nyelvvel, a beszédmóddal. Nem a nyelvhez igazítják a jeleneteket, a képeket, hanem a vízióhoz rendelik hozzá a hangzó beszédet, a nyelvet. Lényegében ugyanez történik a Kolozsvári Állami Magyar Színház *A mélyben* című előadásában, amelyet Gorkij *Éjjeli menedékhely* címen ismert drámájából Radnai Annamária fordított nagy nyelvi érzékenységgel, s a mai roncsolt, beszélt nyelv fordulatainak maximális kiaknázásával. De hisz a színpadról elhangzó beszédnek a mai nézőt kell megszólítania, a mai néző előtt kell ismerősnek lennie ahhoz, hogy a dráma, az előadás üzenete eljusson a befogadóhoz. Ahogy történik ez a Vígszínház nagyszabású Dosztojevszkij-víziójában, a *Bűn és bűnhődés*ben is, amelynek szövegét Térey János készítette.

STUBER ANDREA

MINTHA LEHETNE BÁRMI MÁSKÉPP, MINT AHOGY VAN

A 2017-es MITEM-ről

Magyarország legjelentősebb színházi fesztiválja – így hirdette Facebook-oldalán a MITEM-et a Nemzeti Színház. Ebben a megfogalmazásban óhatatlanul ott bujkál egy apró tüske. Ugyanis a Nemzeti Színház vezérigazgatója a Teátrumi Társaság elnökeként tulajdonosa a POSZT-nak, valamint tagja a POSZT megújításán fáradozó Szakmai Tanácsadó Testületnek. E minőségében bizonyára nem az a célja, hogy a POSZT ne „a legjelentősebb színházi fesztivál” legyen.

De hát a MITEM valóban a legjelentősebb színházi fesztivál Magyarországon. Eleve kormányhatározat rendel mellé évi 200 millió forintot. A hírek szerint már készen áll a határozattervezet a következő három év finanszírozására is. Ebből arra következtethetünk, hogy Vidnyánszky Attila, akinek jövőre lejár a vezetői mandátuma a Nemzeti Színházban, valószínűleg nem esélytelenül fog újabb ciklusra pályázni. Ilyen volumenű